
**ВАСИЛЬ
СТУС
ВИБРАНЕ**

Харків
«ФОЛІО»
2016

Зі збірки
«ЗИМОВІ ДЕРЕВА»
(1970)

ДВОЄ СЛІВ ЧИТАЧЕВІ

Перші уроки поезії — мамині. Знала багато пісень і вміла дуже інтимно їх співати. Пісень було стільки, як у баби Зуїхи, нашої землячки. І таких самих. Найбільший слід на душі — од маминої колискової «Ой, люлі-люлі, моя дитино». Шевченко над колискою — це не забувається. А співане тужно: «Іди ти, сину, на Україну, нас кленучи», — хвилює й досі. Щось схоже до тужного надгробного голосіння з «Заповіту». «Поховайте та вставляйте, кайдани порвіте, і вражою злою кров'ю волю окропіте». Перші знаки нашої духовної аномалії, журба — як перше почуття немовляти в білому світі. Ще були — враження од дитинства. Гарного дитинства.

Шкільне навчання — вадило. Одне — чужомовне, а друге — дурне. Чим швидше забудеш школу, тим краще. В четвертому класі щось заримував про собаку. По-російському. Жартівливе. Скоро минуло. Відродилося в старших класах, коли прийшла любов.

Інститутські роки — трудні. Перша публіцистика віршована — позви з історією. Захоплення Рильським і Верхарном. Ще чогось прагнув безтелесий дух. І знову ж — любов. Стужілий за справжньою (не донецькою) Україною, поїхав учителювати на Кіровоградщину, поблизу Гайворона. Там витеплів душею, звільнився від студентського схимництва. Армія — прискорила. Почувся мужчиною. Вірші, звичайно, майже не писалися, оскільки на плечах — погони. Але там прийшов до мене Бажан. Тоді ж — перші друковані вірші — 1959 рік.

Післяармійський час був уже часом поезії. Це була епоха Пастернака і — необачно велика любов до нього. Звільнився — тільки десь 1965—1966 рр. Нині найбільше люблю Гете, Свідзінського, Рільке. Славні італійці (те, що знаю). Особливо Унгаретті, Квазімодо.

Ще люблю «густу» прозу Толстого, Гемінгвея, Стефаніка, Пруста, Камю. Вабить — і дуже — Фолкнер.

З молодших сучасників найбільше ціную В. Голобородька. Потім — М. Вінграновського. І, звичайно, Л. Кисельова. Ненавиджу слово «поезія». Поетом себе не вважаю. Маю себе за людину, що пише вірші. Деякі з них — як на мене — путящі.

І думка така: поет повинен бути людиною. Такою, що повна любові, долає природне почуття зненависті, звільнюється від неї, як од скверни. Поет — це людина. Насамперед. А людина — це, насамперед, добродій. Якби було краще жити, я б віршів не писав, а — робив би коло землі.

Ще зневажаю політиків. Ще — ціную здатність чесно померти. Це більше за версифікаційні вправи!

Один з найкращих друзів — Сковорода.

Київ, 1969
Василь Стус

* * *

Куріють вигаслі багаття,
собаки виють до зірок,
а в річці місяць, мов латаття,
доріс до повні і розмок.

І в ртутній спеці фіолету
він невимовне довго чез,
лишившись тільки для прикмети,
як цятка сяєва небес.

Самотність аркою провисла
над райські кущі в пригри снів.
Шукай по них щасливі числа,
так, як раніше ти умів:

той день, як від земної тверді
найперше сонце відійшло,
і той, що мітить знаком смерті
ще нерозгадане число.

А ти іще посередіні,
ще посередині твоє.
Отож, радій вечірній днині,
допоки в ребра серце б'є.

IX.1967

* * *

Сиве небо обрієм пролилося.
Лиловіє Труханів острів.
І Дніпро у моїх очах,
катери і автомобілі.
І не розхлюпати себе,
і не витримати,
за тамбережні гони
серця не виплескати.

Гримить радіо. Надсадно тріщать сороки.
Натужно здійсмається автобус угору.
А ти відкритий — для всіх чотирьох вітрів,
відкритий, як шлюз,
з котрого
не витікає вода.

Жалами витягнулись трамваїв гальма.
Човен моторний, задерши ніс,
полишає чорну розбіглу тінь.
Баржа — під жовто-зеленими вогнями,
за баржею — жовтувата вода.

Вижовкни, світе мій,
споловій мою душу, ранній,
хай запізно омолодиться,
та зарано ще — старіти.
Вижовкни, світе мій,
від води і від берега вижовкни,
споловілим піском упади
на захмелену душу,
поки я, мов баржа, обважнений,
як шлюз з невитіклою водою,
поки пізні плавці на воді —
застряглими спогадами у горлі.

Бронзові, як жарини,
з давнини, з теміні упокореної

вихопляться ліхтарі,
як півні з прохолоди.
Ліхтарі — то про тишу вистояну,
ліхтарі — то про спогад вистражданий,
ліхтарі — то трішечки теплоти,
а більше туги.

А тобі ж хіба до тужинь?
Ти даремно не увіруєш в доброчесність,
у власну не увіруєш глупоту,
в те, що всі твої совісті і гризоти
вигадані, як злодії ночі.
Вони обкрадають тебе,
вигадані з тобою живуть
(ждуть, припишкли,
поки засвітяться ліхтарі),
потім накочуються
і п'ють з тебе душу:
присмоктами хвиль,
присмоктами недолюбленого,
присмоктами незбагненного,
присмоктами недопитих спогадів.

А ти не бережешся, ні?
А ти — не бережешся?
Думаєш — вистачить на віки?
На рік бодай — вистачить?
Не муч мене.
О не муч,
річко спогадів,
забуття мого,
річко тиші.
Сиве небо, пролите обрієм,
витишений Труханів острів,
тамбережні колючі присмерки —
то все не кожної ж миті
западає, виповнюючи
тебе наче шлюз, із котрого
ніколи не витікає вода.

IX.1964

ЗМІСТ

Дорога долі Василя Стуса. <i>Дмитро Стус</i>	3
--	---

В І Р Ш І

ЗІ ЗБІРКИ «КРУГОВЕРТЬ» (1965)

Радість. Гомони! Гомони	25
Доброго ранку.	26
«На розквітлому лузі...»	27
«О, слова не зрони! Немов закляття, слово...»	28
«Квітне вечора трояндне пригасання...»	29
«Радості збережені дороги знову...»	30
«Минулі мрії видяться майбутнім...»	31
«Життя симфонія, «симфонія весни...»	32
«Була ти мрійною... Далеке й призабуте...»	33
Оптимістичне	34
«Дерева, вітром підбиті...»	35
В колгоспі (<i>образок</i>)	36
«Щоб я не знеміг од щастя...»	37
«Я чую — враз зірвусь. Риданням поночі...»	38
Додому!	40
«Ми не перші, і не останні...»	41
Світанок у лісі.	42
«Захмелів землю дуб...»	43
«Нашорошений пролісок...»	45
«Їй-богу, так, напевно, має бути...»	46
«В понеділок зустрівся з дівчиною...»	47
«Накрапив нам дорогу пізній глід...»	48
«Коли на землю спадає тиша...»	49
«То — пантофлі? Довгий халат?...»	51
Виробничий образок	52

ЗІ ЗБІРКИ «ЗИМОВІ ДЕРЕВА» (1970)

Двоє слів читачеві	53
«Куріють вигаслі багаття...»	55
«Сиве небо обрієм пролилося. ...»	56
«Холоднозорий присмерк приуральський...»	58
Безсонної ночі.	60
«Осліпле листя відчувало яр...»	61
«Жовтий місяць, а ще вище — крик твій...»	62

«Увечері везли віолончель...»	63
Із циклу «Забуттям»	64
«Учора, як між сосон догоряв...»	67
«Мені здалося — я живу завжди...»	69
«Я знаю...»	70
«Раніш ти лялалась, а нині докоряєш...»	71
«А скажи — Модільяні був ідіот?..»	72
«Яка любов! Минула ціла вічність...»	74
«Присмеркові сутінки опали...»	75
«Отак живу: як мавпа серед мавп...»	76
«Даруйте радощі мої...»	77
Накликання дощу	78
«Коли я один-однісінський...»	79
Під диким сонцем	81
«Утекти б од себе геть світ заочі...»	83
Вершник	84
«Вийду в ніч. Під соснами пройду...»	85
Костомаров у Саратові (цикл)	86
«Минає час моїх дитячих вір...»	91
Спокій	92
Шлях грішного до раю	93
«Ліс випустив мене з своїх обіймів...»	94
«Не відволодати душі...»	95
«Сто років, як сконала Січ...»	96
«Звіром вити, горілку пити — і не чаркою, поставцем...»	97
«Дажь нам, Боже, днесь! Не треба завтра...»	98
Останній лист Довженка	99
«Порожні мчать автомобілі...»	100
«Не можу я без посмішки Івана...»	101
«Жебонить жабуринням пойнята вода...»	103
«Скільки в небі шамотіння снігопаду!..»	104
Розмова	105
Дума Сковороди	106
«Балухаті мистецтвознавці!..»	107
«Тонкостанна тополе!..»	108
Біла гірського вогнища	109
«Який це час?..»	110
«Цупких не роздереш обійм...»	112
«Идуть три циганки розцяцьковані...»	113
«У Мар'їнці стоять кукурудзи...»	114
«Тисячолітньому Києву...»	115
«Море...»	117
Зимові дерева	118
«Те, що було тобою, стало сном...»	119
«Утік з казарми, прослав шинельку, відкинув ратиці...»	120
Гайдамацьке	121
«Глухо сосни скриплять на світанні...»	122
«Висамітнів день. Висмоктали сили...»	123

«Як нам порозумітись — душа в душу...»	124
«Я марно вчив граматику кохання...»	125
«Удруге кульбаба в долині пророста...»	126
«Хрещатиком вечірнім під неоновим...»	127
«З обличчям першокласниці-школярки...»	128
«Гарноброва, пожежностанна...»	129
«І не те, щоб жити — більше...»	130
Пісенька для В.	131
Проводи	132
«Не відповідаєш? Мовчиш? Заціпило?...»	133
«Скорбний хорал за стіною...»	134
«Вона заслухана у себе...»	135
«Бідне серце!..»	136
«Сьогодні — неділя...»	140
«Друзі на тебе чекають?...»	142
«Бредуть берези, по коліна в небі...»	145
«Не співатиму. Казатиму. Отак...»	146
«Нехай горить трава по осені...»	148
Натурщик	149
«Вона хилиталася цілий день...»	150
«Небо. Кручі. Провалля. Вода...»	151
«Дні стали сторч. І рік — мов чорний бір...»	152
Пісня конфедератів	153
«Мовчазно...»	154
«Несамовито-синій вороновий...»	155
На грані	156
Озеро Кисегач	157
Кольоровий образок	158
«Голова невагома...»	159
«Дві дівчинки...»	161
«Отак і вікувати...»	162
«Верби навесні — немов човни...»	163
Повернення Орфея	164
Гайворонське	165
«З надвечір'я визирає ніч...»	166

ЗІ ЗБІРКИ «ВЕСЕЛИЙ ЦВИНТАР»
(1970)

Над осіннім озером	167
Вертеп	168
«Мені здається, що живу не я...»	169
«Порідшала земна тужава твердь...»	170
«Біля метро «Хрещатик»...»	171
«Посадити деревце...»	172
«Їх було двоє — прибиральниця і двірник...»	173
«Тато молиться Богу...»	174
«На Лисій горі догорає багаття нічне...»	175

«Відлюбилося...»	176
Мумія	177
«Ось вам сонце, сказав чоловік з кокардою на кашкеті...»	179
«Я йшов за труною товариша й думав...»	180
«Попереду нарешті порожнеча...»	182
«Ярій, душе. Ярій, а не ридай...»	183
«Вони сидять за столом...»	184
«Сповнений почуттям вдячності...»	186
«Я знав майже напевно...»	187
«Колеса глухо стукотять...»	189
«Так явно світ тобі належать став...»	190
«Ця п'еса почалася вже давно...»	191
«Змагай, знеможений життям...»	196
«Мов жертва щирості — життя...»	197
«У тридцять літ ти тільки народився...»	198
«Людина флюгер. Так. Людина флюгер...»	199
«Вмирає пізно чоловік...»	200
Вертання	201
«Молочною рікою довго плив...»	202
«Рятуючись од сумнівів...»	203
«Як страшно відкриватися добру...»	204
«Напередодні свята...»	205
«Сьогодні свято...»	206
«Утрачені останні сподівання...»	207
«Цей корабель виготовили з людських тіл...»	208
«У Прохорівці — сни, мов ріки...»	209
«Чоловік підійшов до меморіуму...»	210
«Я сидів на весіллі...»	211
«Сидимо біля погаслого вогнища...»	212
«То все не так. Бо ти не ти...»	213
«Спочатку вони вбивали людину...»	214
«Вечірній сон. І спогади. І дощ...»	215
«Цей біль — як алкоголь агоній...»	216
«Тагіл. Зима. Шістдесят перший рік...»	217
«У цьому полі, синьому, як льон...»	219
«— Громадяни, дотримуйтеся тиші...»	220
«Чого ти ждеш? Скажи — чого ти ждеш?...»	222
«Вдасться чи ні...»	223
Марко Безсмертний	224
«Раз на тиждень...»	225
«Один лиш час і має совість...»	227
«— Надворі дощ? — Я запитав...»	228
«Ми сиділи за пляшкою шампанського...»	229
«Вперіодрозгорнутогобудівни-...»	230
«Вночі його мучили блохи...»	231
«День величався і пишався...»	232
«— Досить крові, — продекламував кат...»	233
«Сто дзеркал спрямовано на мене...»	234

«Я блукав містом своєї юності...»	235
«Націлений у небо обеліск...»	236
«В мені уже народжується Бог...»	237
«І поблизу — радянський сад...»	238
«Зазираю в завтра — тьма і тьмуца...»	239

ЗІ ЗБІРКИ «ЧАС ТВОРЧОСТІ — DICHTENSZEIT»

Finis coronat opus — 30.9.1972 р.

«Напевне, так і треба...»	240
«Мені зоря сяла нині вранці...»	241
«Яке блаженство — радісно себе...»	242
«Ще й до жнив не дожив...»	243
«Як добре те, що смерті не боюсь я...»	244
«Наснилися мені мої кохані...»	245
«Блажен, хто тратити уміє...»	246
«У затишку прожити не судилось...»	247
«Гаряча ложка юшки — як молитва...»	248
«Крізь сотні сумнівів я йду до тебе...»	249
«Вік би не бачити й не чуть...»	250
«Ці яблука тримала у руках...»	251
Спогад	252
«Край золотого бережка...»	252
«Коли б ти знала, як ми є удвох!...»	253
«Я разом зі смертю — пліч-о-пліч лечу...»	254
«Синочку мій, ти ж мами не гніви...»	255
«Здається, нас ніколи й не було...»	256
«Не потурай жалям. Бо то дарма...»	257
«Бажання жити — тільки-но на дні...»	258
«Тебе пойнято дроздом світовим...»	259
«Недоля вже нитку сурову снує...»	260
«Горить гора. Горить і ліс, і небо...»	261
Шевченко. Дорога до Орська	263
«Ми з теміні виходимо на світ...»	264
Пісня	265
«Дорога самовтечі, непідвладна...»	266
«Між клятих паливод, іуд і христів...»	267
«Розспіваний сніг, розлінований лижами, ранній...»	269
«Возвелич мене, мамо. А я ж бо тебе возвеличу...»	270
«Мов кінокадри — буйне це життя...»	271
«Це час покар. Останнє — хто єси?...»	272
«Ти власну плоть утратив і життя...»	273
«Вервечка заборонених бажань...»	274
«Є дві надії. Перша: білий світ...»	275
«Ледь очі стулиш — дерево росте...»	276
«Нас обкрадає здатність до звання...»	277
«Синочку, чуєш, я тебе забув...»	278
«Ми, пустоцвіти Божих існувань...»	279

На незабудь — дружині	280
«Синочок спить, порозметавши ручки...»	281
«Наснився син, і море, і лагуни...»	282
«Криваві бутони душі обпікаються, ніби золою...»	283
«Ти ще зовеш мене — а я вже рушив...»	284
«Корися, сину мій. Корися, сину...»	285
«Кому жити, а кому не жити —...»	286
«Одна — червона скеля...»	287
«А ти все мовчиш, і мовчиш, і мовчиш...»	288
«Десь музика лунає. Мов з-під криги...»	289
«Не квиль, нічна душе! Даремні зойки...»	290
«Моя кохана! Ластівко! Жоно!...»	291
«Клади сліпий свій крок межі проваль...»	292
«Упасти господові в ноги...»	293
«Де свінула Софія світанкова...»	294

JOHANN WOLFGANG GOETHE (*переклади*)

Присвята	295
Пісня духів понад водами	299
Межі людства	301
Марієнбадська елегія	303
За чаркою	308
«Нащо, доле, нам даєш пророчо...»	310
«За живе торкай поволі...»	312
Метаморфоз тварин	313
«О пишного поранкова...»	315
«Зірко зір! Чи ж то можливо?...»	317
«Пані, що це ти шепочеш...»	319
«У тисячі подобах захочайся —...»	320

ПАЛІМПСЕСТИ

«Гойдається вечора зламана віть...»	321
«Я так і не збагнув...»	323
«Сосна із ночі випливла, мов щогла...»	324
«Яка нестерпна рідна чужина...»	325
«Церква святої Ірини...»	326
«У німій, ніби смерть, порожнечі свічад...»	327
«І стіл, і череп, і свіча...»	328
«Світання — мов яйця пташині...»	329
«У порожній кімнаті...»	330
«Як тихо на землі! Як тихо!...»	331
«Ти тут. Ти тут. Вся біла, як свіча...»	332
«Схились до мушлі спогадів — і слухай...»	333
«Вона і я поділені навпіл...»	334
«Зима. Паркан. І чорний дріт...»	335
«Хлющить вода. І сутінь за вікном...»	336
«Посоловів од співу сад...»	337
«Іди в кубельце спогаду — зогрійся!...»	338
«Верни до мене, пам'яте моя!...»	339

«Ти десь уже за пам'яттю. В п'їтмі...»	340
«Тут сни долають товщу забуття...»	341
«Тільки тобою білий святиться світ...»	342
«Сумні і сині, наче птиці...»	343
«Неначе стріли, випущені в безліт...»	344
За літописом самовидця	345
За читанням Ясунарі Кавабати	346
«Мов лебедина, розкрилила...»	347
«Ти десь живеш на призабутім березі...»	348
«О, скільки слів, неначе поторочі!...»	350
«Немов нурець, що цілив просто в смерть...»	351
«Той образ, що в відслонах мерехтить...»	352
«Ти підійшла — а я тебе не ждав...»	353
«Ще кілька літ — і увірветься в'язь...»	354
«У темінь сну занурюється шлях...»	355
«Там тиша. Тиша там. Суха і чорна...»	357
«Схилившись до багаття давніх спогадів...»	358
«Уже тоді, коли, пірнувши в ліс...»	359
«Немов крізь шиби, кроплені дощами...»	361
«Коли тебе здолає тлум смертей...»	362
«Потрібен янгол помсти. Мій захисник...»	363
Трени М. Г. Чернишевського	364
«М'яко вистелив іній...»	367
«Кривокрилий птах: коротке...»	368
«На схід, на схід, на схід, на схід...»	369
«Син — ще малий — вигулькував, як птах...»	370
«Послухай вересня — і він повість...»	371
«Як лев, що причаївся в хащах присмерку...»	372
«Земля гойдається під нами...»	373
«Як хочеться — вмерти!...»	374
«Немає Господа на цій землі...»	376
«Те, що було за смертю, я пізнав...»	377
«Коли найперші сполохи світання...»	378
«І стало тихо, і святочно, й вічно...»	379
«Ще вруняться горді Славутіві кручі...»	380
«Заходить чорне сонце дня...»	381
«Наснилося, з розлуки наверхлося...»	382
«Сповільнено твій час прозрінь...»	383
«Вглядаюсь в осінні стерні...»	384
«Коли б не ти — оця зима...»	385
«Ці сосни, вбрані в синій-синій іній...»	386
«Бриніли по обранених ярах...»	387
«Вона лежить, як зібгана вода...»	388
«Збудився врано синій-синій птах...»	389
«Коли б, коли б ви мали, голуби...»	390
«Болото, луки, річка, очерет...»	391
«Ми вже твої коханці, смерте...»	392
«Сховатися од долі — не судилось...»	393
«На золоту солому...»	394

«І пензель голосу сягає сфер...»	395
«Дякую, Господи, — чверть перейшла...»	396
«Дозволь мені сьогодні близько шостої...»	398
«Зворохобилися айстри...»	400
Спогад	401
«Горить сосна — од низу догори...»	402
«Сьогодні прощальна пора настагає...»	403
«За мною Київ тягнеться у снах...»	405
«Так ми відходимо, як тіні...»	406
«Сузір'я знов лаштуються в танець...»	407
«Як добре сяяться під небом...»	408
«І край чужинецький тебе оточив...»	409
«На віковому бездоріжжі...»	410
«Колимське сонце стало сторч...»	411
«Стара людина, сопки давні...»	412
«Червневий сніг — на безоглядній сопці...»	413
«Колимські конвалії — будьте для Валі...»	414
«Терпи, терпи — терпець тебе шліфує...»	415
«Впаду — і знову підведусь...»	416
«І сяло сонце крізь вікно...»	417
«Ви наче нічні криниці...»	418
«І не розмерз. І не відтерпнув. Ні...»	419
«Вбери-но білу сукню...»	420
«Ми робим смерть. Лякливі тіні...»	421
«Небо — як попіл, як сніг — дерева...»	422
«Весняний вечір. Молоді тумани...»	423
«Уламки вір. Уламки сподівань...»	424
«Я ще не знав, що є двійня...»	425
«Розсотане павігтя лісу...»	426
«Сто плах перейди, серцеокий...»	428
«Ковчег твій — це похмурий саркофаг...»	430

ПРОЗА

ЗНИКОМЕ РОЗЦВІТАННЯ	433
З ТАБОРОВОГО ЗОШИТА	450

ЛИСТИ

ДО А. С. МАЛИШКА	469
ДО ДРУЖИНИ	473
ДО СИНА	476
ДО ДРУЖИНИ	483
ДО ДРУЖИНИ Й СИНА	484
ДО ДРУЖИНИ	492
ДО ДРУЖИНИ Й СИНА	507
ДО ДРУЖИНИ Й СИНА	516
ДО ДРУЖИНИ Й СИНА	520
ДО ДРУЖИНИ Й СИНА	524
ДО ДРУЖИНИ	529